

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 10

הכנות לשבת

להסתמך על ההיתר שבטעימה אין צריך לברך¹².

האם מותר לעשות דיאטה בשבת?

אין להמנע בשבת מאכילת מאכלים ערבים בשבת, משום ביטול מצוות עונג שבת. אולם מי שהאכילה מוזיקה לו, וכגון שיש לו עודף משקל או רגישות למאכלים מסוימים, רשאי להימנע מריבוי אכילה בשבת, כדי לשמור על בריאותו. והייב לאכול פת כביצה לכל הפחות¹³.

שכנים שלחו עוגה לכבוד שבת חתן של בנו, האם מותר לנו להוציא את העוגה לסעודת שבע ברכות שנערכת ביום המישי?

מאכל שהוכן לכבוד שבת מותר מעיקר הדין להימלך ולאכלו ביום חול. אך יש המהדרים, שכל מאכל שהוכן לשם שבת יש לאכלו בשבת ולא ביום חול. לכן במידה ושלחו לו מאכל לכבוד שבת, יש לאכלו בשבת, ואם יש לו מספיק לשבת זו, ישמרהו לשבת הבאה, ובמידה והמאכל יתקלקל עד שבת הבאה, יאכלוהו ביום חול¹⁴.

האם מותר ללבוש חליפה מלוכלכת מעט לכבוד שבת?

מתקנת עזרא שיהיו מכבדים בגדים בחמישי בשבת (ביום חמישי) מפני כבוד השבת, והטעם כדי שיהיו הבגדים נקיים ומכובדים לשבת, לפיכך צריך ליהדר שלא ללבוש בגד מלוכלך בשבת כדי שלא לעבור על תקנת עזרא¹⁵.

'טועמיה חיים זכו', האם צריך לטעום מכל המאכלים של שבת קודם לשבת?

מצוה לטעום מהתבשילים של שבת ביום שישי, וכן מהתבשילים של יום טוב בערב יום טוב, כדי לראות אם הם מתוקנים לאכילה, כדי שיהיו נאכלים בשבת לעונג. וראוי לטעום מכל תבשיל ותבשיל. ודרשו רבותינו 'טועמיה חיים זכו', שכל הטועם תבשילו בערב שבת מאריכים לו ימיו ושנותיו¹⁶.

מהם הדברים שיש להקפיד לעשותם לפני השבת, כהכנה לשבת?

כתבו האחרונים, שיש מצווה להשחזי הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד שבת. ויש לפנות קורי עכביש מזוויות הקירות והכתלים בער"ש, וינקה וישטוף את הרצפות, וידמה לעצמו כאילו מגיע לביתו מלך בשר ודם, כ"ש בבואה של השבת המלכה, שיש לכבדה ולענגה כראוי. כתוב בספרים הקדושים שיש לאדם לפשפש במעשיו כדי שיכנס לשבת נקי מחט ועוון, ואין נאה לקבל פני המלך כשהוא לבוש בלויי הסחכות של חלאת העונות¹⁷.

אבל, האם מותר בשטיפת ריצפה לכבוד שבת?

מצווה לנקות את הבית ולשטוף את הרצפה לכבוד שבת. וידמה את הדבר, כאילו מלך היה מגיע להתארח בביתו, כמה היה טורח בניקיון ובסידור הבית, וכך יעשה לכבוד שבת המלכה¹⁸.

האם מותר להיכנס למיננס בבנק כדי לקנות צורכי שבת?

אמרו חכמים אמר להם הקב"ה לישראל: "בני לוו עלי וקדשו קידוש היום והאמינו בי ואני פורע". וכתבו הפוסקים שהלוואה לצורכי שבת מותרת רק בתנאי שיש ללווה אפשרות להחזירה, כגון שאמנם אין בידו מזומנים אבל יש בידו חפצי ערך שאותם יוכל למכור כדי להחזיר את חובו, או שיודע שצריך לקבל משכורת או מענק בזמן הקרוב ויוכל להחזיר את ההלוואה, ויבטח בה שיפרע את חובו¹⁹.

מותר להלוות בריבית באופנים המותרים (בהיתר עיסקא, או בריבית דרבנן) לצורכי שבת²⁰.

אם התייקרו הדגים באופן משמעותי, האם צריך לקנות לכבוד שבת?

מוכרים המנצלים את נכונות שומרי ומענגי השבת לקניית מוצרי מאכל כגון דגים וכדומה אפילו במחירים יקרים, ולכן מפיקעים את מחירם. רשאים ראשי הקהל לעשות הסכמה בנוזיה, שאין רשות לשום יהודי לקנות דגים וכדומה, כדי לאלץ את מוכרי הדגים להחזיר את המחיר, כך שגם עניי ישראל יוכלו לכבד את השבת כראוי, ואין חילוק אם מוכרי הדגים יהודים או גויים. וכל זה רק אם הפקעת המחירים נעשתה בזדון כניצול נכונות היהודים לקנות דגים בכל מחיר, אבל אם אירעה התייקרות מחירים עקב מחסור, או סיבות אחרות הגורמות לייקור המחירים, אין לאסור את קניית הדגים, ומצווה לקנותם אף ביוקר לכבוד שבת, והדין נכון בכל הפקעת מחירים²¹.

ראש חודש שחל בשבת כמה מנות צריך לאכול?

בכל סעודה מסעודות השבת יש להקפיד לאכול שני סוגי תבשילים²², וכאשר חל ראש חודש שחל להיות בשבת, יש להוסיף עוד תבשיל מיוחד לכבוד שבת²³.

'טועמיה חיים זכו', האם צריך לטעום מכל המאכלים של שבת קודם לשבת?

מצוה לטעום מהתבשילים של שבת ביום שישי, וכן מהתבשילים של יום טוב בערב יום טוב, כדי לראות אם הם מתוקנים לאכילה, כדי שיהיו נאכלים בשבת לעונג. וראוי לטעום מכל תבשיל ותבשיל. ודרשו רבותינו 'טועמיה חיים זכו', שכל הטועם תבשילו בערב שבת מאריכים לו ימיו ושנותיו²⁴.

כשטועם את התבשיל לבדוק אם חסר מלח, האם חייב לברך?

הטועם מעט מן התבשיל כדי להבחין אם חסר הוא מלח או תבלין, ולא לשם אכילה, אינו צריך לברך ברכה ראשונה על טעימתו, ואפילו אם הוא טועם ובלוע. ורק אם טועם ובלוע כשיעור כזית מתבשיל של מאכל, או כשיעור רביעית מתבשיל של משקה, צריך לברך ברכה ראשונה על אכילתו. ועדיף שבטעימתו יכוון לשם אכילה והנאה, ואז יוכל לברך ברכה ראשונה על אכילתו, ולא

האם עדיף להתחיל בהכנות לשבת כבר ביום חמישי?

ראוי להכין את צורכי השבת ביום שישי בבוקר ולא ביום חמישי, שבעשייה ביום שישי ניכר יותר שעושה כן לכבוד שבת. אבל מאכלים הדורשים הכנה מרובה, או שיש צורך בהכנת תבשילים רבים ורק אם יקדים להכין מיום חמישי יכול להספיק להכין. וכן בקניות לצורך שבת אם יש מוצר שאם ימתין ליום שישי לקנותו, יתכן ויחסר, יקדים להכנה או הקנייה ליום חמישי. בימות החורף שהימים מתקצרים וכן אם ההכנות מרובות, יש להקדים את ההכנות לשאר ימות השבוע²⁵.

מי שיש לו משרתים שמכינים עבורו את השבת האם חייב להכין בעצמו משהו לכבוד שבת?

אפילו אדם חשוב ומכובד ביותר, שאין דרכו לעסוק במלאכות הבית, או לקנות דברים מן השוק, ויש לו משרתים שייכניו לו את צורכי השבת, או שאשתו ובני ביתו מכינים עבורו את צורכי השבת. מצווה שישתדל להכין דבר כלשהו לכבוד שבת, כגון הכנת הנרות וכדומה. כי מצווה לאדם לעשות מצוות על ידי פעולה ישירה שלו, ולא על ידי שליח. וכמו שמשופר בגמ' על גדולי האמוראים שהיו טורחים לפחות בדבר אחד בעצמם לכבוד שבת, רב חסדא היה מחתך את הירקות, רבה בר נחמני היה מבקע עצים כדי לבשל בהם, רב ספרא היה מחתך ראש הבהמה, רבא היה מולח את הדגים, רבי זירא היה מדליק את האש לבישול, ורבי אבא היה הולך לשוק לקנות בשר ושאר מאכל ומשקה לכבוד שבת. ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום בכבודי, ועליו נאמר "לוו עלי ואני פורע"²⁶.

האם מותר לצאת לקניות לפני התפילה?

אין לקנות צורכי שבת קודם תפילת שחרית, אולם אם יש חשש שאם ימתין לאחר התפילה, יגמרו המצרכים המשובחים הנצרכים לו לשבת, מותר לקנות לפני תפילת שחרית, ויקרא קריאת שמע קודם שיקנה²⁷.

איך מסתדרים המימרות 'עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות' (פסחים ק"ב, א), לבין המימרה 'אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע' (ביצה טו, ב)?

בפוסקים ביארו מה שנאמר 'עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות' מדובר באדם שהשעה דחוקה לו אך עדיין אינו נוטל מן הצדקה, ויש לו מזון ב' סעודות לשבת, עליו נאמר שיעשה שבתו חול (ב' סעודות) ולא יזדקק לבריות כדי לקיים שלוש סעודות. אולם מי שיש בידו ללוות, (ו"א דווקא שמשער שיש לו מאיפה לפרוע) מחוייב ללוות ולקיים מצוות סעודות שבת כהלכתה, ועליו נאמר "לוו עלי ואני פורע"²⁸. אמרו חכמים כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד ראש השנה חוץ מהוצאות שבת וימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה, ובמדרש הוסיפו אף הוצאות ראשי חדשים²⁹.

1 שו"ע סימן ר"ג, משנ"ב ס"ק ב.
2 שו"ע שם סעיף א.
3 משנ"ב ס' ר"ג ס"ק א.
4 שולחן ערוך סימן רמ"ב, ומשנ"ב ס"א, א, ג.
5 משנ"ב ס' רמ"ב ס"ק ד.
6 משנ"ב שם ס"ק ג, ובשעה"צ ס"ק י"ב בשם העטרת זקנים.
7 משנ"ב שם ס"ק ד.
8 משנ"ב סימן רמב"ק ב.
9 משנ"ב סימן רמ"ב ס"ק ב.
10 משנ"ב סימן ת"ט ס"ק ב.
11 משנ"ב סימן ר"ג, ס"ק ב.
12 שולחן ערוך רמ"א אורח חיים סימן ר"י סעיף ב, ומשנה ברורה ס"ק יד-טו, שער הציון סק ס"ל.
13 שו"ע סימן רפח סעיף ב, בשם אורל"צ ח"ב פרק כא אות ג.
14 משנ"ב ס' רמ"ב ס"ק ד, בשם ספר הסידים ס' תתס"ז, ועיין בשו"ע תרצ"ד סעיף ב.
15 משנ"ב ס' רמ"ב ס"ק ה.
16 משנ"ב ס' רמ"ב ס"ק ב.
17 משנ"ב סימן ר"ג ס"ק ג.
18 משנ"ב ס' ר"ג ס"ק ג.

אף אבל בימי האבלות על קרובי משפחה, וכן הנמנעים מלשטוף את הבית בתשעת הימים של חודש אב, מותרים לנקות ולשטוף את הבית לכבוד שבת¹⁹.

האם מותר להסתפר בערב שבת אחרי הצות?

מצווה להסתפר ביום שישי לכבוד שבת במידה ושערות ראשו ארוכות, ומותר להסתפר אף לאחר הצות היום, לאחר שהתפלל מנחה²⁰. האריז"ל לא היה מסתפר משהגיע זמן מנחה אפילו בער"ש עד שיתפלל מנחה, והעולם אין נזהרים בזה שסומכים על מה שקוראים לביהכ"נ להתפלל²¹.

מתי הזמן הראוי לגזוז ציפורניים לכבוד שבת?

טוב וראוי לגזוז את הציפורנים בכל ערב שבת לכבוד שבת, וביום חמישי מקפידים שלא לגזוז ציפורניים מפני שהציפורנים מתחילים לחזור ולצמוח ביום השלישי לקציצתן ואין זה כבוד שבת שחוזרת לצמוח. וכתבו האחרונים שאין לקוץ צפרני הידיים והרגליים ביום אחד שיש ענין בזה עפ"י הסוד. והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום חמישי שבזה אין גנאי שצומח בשבת משום שאינם נראים, ומן הידיים ביום שישי²².

האם מותר לקצוץ ציפורניים ברצף, או שיש לקצוץ בדילוגים?

כתב הרמ"א (בסימן רס סעיף א): לא יטול צפרניו כסדרן, אלא יקצוץ בדילוגים, ויתחיל ביד שמאל בקמיצה (-אצבע רביעית), וביד ימין באצבע - (השנייה), ואצבע כן אצבע לא, וסימן לזה אצבעות דברג"א ובדאג"ה בימינו, והאריז"ל לא דקדק בזה, ומ"מ יש לזהר לכתחילה²³.

מה עושים עם הציפורנים אחרי שגוזזים אותם?

השורף ציפורנים חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע, שמא תעבור עליהן אשה מעוברת ותפיל, ההקפדה על ציפורנים שנפלו ברצפה, רק במקום שנפלו אבל אם פינו אותן משם אין חשש, ולכן אם קצץ ציפורניו בביתו במקום שמצויים נשים ונפל מידו קצת ציפורניו, יטאטא אותו המקום ויזיזם ממקומם ושוב אינו צריך לחשוש לסכנה²⁴.

האם צריך לייחד בגדים מיוחדים לכבוד שבת?

ראוי להקצות בגדים טובים ונקיים לכבוד שבת, וכמו שאמרו חכמים 'וכדתו מעשות דרכיך', שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול²⁵. וכתבו האחרונים בשם האריז"ל שטוב שלא ללבש בשבת שום בגד ממה שלבש בחול, ואם יכול להדר בטלית מיוחדת לכבוד שבת תבוא עליו הברכה²⁶.

מי שלא אוהב דגים, האם יכול לוותר על אכילתם בשבת?

ראוי לאכול דגים בשבת, ואם אפשר יאכל דגים בכל סעודה מסעודות השבת, ולכל הפחות בסעודה ראשונה ושלישית. ומי שאינו אוהב את טעם הדגים, אינו חייב להכריח את עצמו לאכול דגים בשבת, כי השבת לעונג ניתנה ולא לצער²⁷.

מהו הזמן המובהר ביותר לקריאת שנים מקרא ואומר תרגום?

הזמן המובהר לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום הוא ביום שישי, אך, מי שקשה לו יכול לקרוא את הפרשה מיום ראשון בשבוע²⁸. אם לא הספיק לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, יקרא עד סעודת שחרית של שבת, ואם לא הספיק ישלים עד מנחה, ומי שלא הספיק גם עד מנחה של שבת, ישלים עד סוף יום שלישי של השבוע הבא. ובשעת דוחק גדול ישלים את כל הפרשיות עד חג שמחת תורה שאז משלימים את כל החמישה חומשי תורה²⁹.

האם מותר לקרוא שנים מקרא בלילה?

על פי הקבלה עדיף להימנע מלקרוא פסוקי תנ"ך בלילה, אבל עם פירוש מותר. ולכן הרוצה לקרוא שנים מקרא בלילה יקרא עם פירוש רש"י, ובלילות שבת מותר לקרוא מקרא גם ללא פירוש³⁰.

מהי הדרך הנכונה בקריאת שנים מקרא?

יש לקרוא כל פסוק שני פעמים, ופעם אחת תרגום, ואם קשה לו לקרוא באופן זה יכול לקרוא את הפסוקים או חלקם ואחר כך יקרא את התרגום³¹, ויכול גם לחלק את הקריאה לכמה ימים³².

מצוה מן המובהר לקרוא ברצף ללא הפסק ודיבור את כל קריאת שנים מקרא ואחד תרגום³³.

בסיום קריאת כל הפרשה והתרגום, יש לחזור ולקרוא את הפסוק האחרון, מקרא בלבד, כדי להשלים את הקריאה בפסוק מן המקרא³⁴.

האם צריך לקרוא שנים מקרא עם טעמים?

קריאת שנים מקרא יש לקרוא בטעמים ונקודות כראוי, שעל פי הקבלה מעלת הטעמים והנקודות גדולה, ומי שאינו בקי בכך יקרא כפי שידוע³⁵.

מי שקשה לו לקרוא ארמית, או אינו מבין את השפה?

מי שקשה לו לקרוא את התרגום, או שאינו מבין ארמית, יכול לקרוא את פירוש רש"י במקום התרגום. אך לכתחילה יש עדיפות לקריאת התרגום³⁶. מי שמהדר לקרוא את הפסוקים עם תרגום וגם עם פירוש רש"י תבוא עליו ברכה³⁷.

קריאת פרשת המועדות, האם מחויבים בקריאת שנים מקרא?

חובת הקריאה של שנים מקרא היא רק בפרשיות השבוע שנקראות על הסדר, אבל הקריאות שקוראים במועדות (ימים טובים, בחול המועד, בשבת חול המועד) אין צריך לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום. אך את פרשת וזאת הברכה שקוראים בשמחת תורה חובה להשלימה, כיון שזה חלק מסיים פרשיות התורה, ויקראנה ביום הושענא רבה, וישלימה לכל המאוחר קודם קריאת התורה ביום שמחת תורה שאז הוא סיום התורה, או יחד עם קריאת התורה ביום שמחת תורה³⁸.

סעודה גדולה שאינו רגיל בימי החול, האם רשאי לאוכלה ביום שישי בבוקר?

אסור לקבוע סעודה גדולה - שאינה סעודה שגרתית, ביום שישי מפני כבוד השבת, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. לכן, אין לקבוע סעודה גדולה במשך כל יום השישי³⁹. ואפילו אם הוא עשיר ביותר ועושה בכל יום סעודה רחבה כמו בשבת, מכל מקום יש לו להימנע מלאכול סעודה גדולה בערב שבת⁴⁰.

מאיזה שעה יש להימנע מלקבוע סעודה ביום שישי?

סעודה שרגילים בה בימות החול, מצוה להימנע מלקיימה מתשע שעות ומעלה, (שלוש שעות 'זמניות' לפני צאת הכוכבים, בחורף בערך 14:00, בקיץ בערך 16:30), כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון⁴¹. ובימים קצרים מצוה להימנע בכל זה אפילו קודם הזמן הנ"ל אם משער שעל ידי אכילה לא יהיה תאב לאכול בלילה⁴².

אלו סעודות מותר לערוך ביום שישי?

ברית מילה מותר לעשות סעודת ברית מילה ביום שישי, מפני שזו סעודת מצוה בזמנה, וראוי להקדימה לשעות הבוקר קודם הצות היום⁴³.

פדיון הבן

סעודת פדיון הבן, בין שנערכת בזמנה (שחל יום שלושים ואחד ללידתו ביום שישי) ובין שלא נערכת בזמנה (אחר יום שלושים ואחד ללידתו), מותר לעשותה ביום שישי האולי וכל רגע ורגע זמנו הוא. בכל מקרה, ראוי להקדים את הסעודה לבוקר מפני כבוד השבת, ובכל אופן עדיף תמיד לערוך את הפדיון והסעודה בליל יום הפדיון, שזריוזים מקדימים למצוות⁴⁴.

בר מצוה

סעודת בר מצוה בזמנה, ביום הגיע הנער לגיל שלש עשרה שנה, מותר לעשותה ביום שישי, ועדיף לעשותה קודם הצות היום⁴⁵.

מסיבת שידוכים וסעודת אירוסין

אין לעשות סעודת "שידוכין" (מה שקוראים בימנו סעודת אירוסין) בערב שבת, אמנם מותר לעשות את התנאים בלנין, ולעשות לצורך כך סעודה קטנה, ועדיף לקיימה לפני הצות היום⁴⁶.

סעודת סיום מסכת

סעודת סיום מסכת עדיף לדחותה ליום אחר⁴⁷.

פורים ויום טוב

מותר לעשות סעודה בפורים או ביום טוב כאשר חלים ביום שישי, שזו סעודת מצוה בזמנה, אך ראוי שיאכל קודם לשעה עשירית מהיום⁴⁸.

עשיית מלאכה בערב שבת

בעל מקצוע, האם יכול לבצע עבודות או מלאכה ביום שישי סמוך לשבת?

בעל מקצוע אסור לעשות 'מלאכה' ביום שישי מתשע שעות וחצי (שעתיים וחצי 'זמניות' קודם צאת הכוכבים) כדי שיהיה פנוי לעסוק בצורכי השבת. וכל העוסק במלאכה בזמן זה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, שאף שירוויח ממלאכה זו יפסיד ממקום אחר⁴⁹.

האם מותר לעסוק במסחר לקנות או למכור, ביום שישי סמוך לשבת?

התעסקות במסחר (קנייה ומכירה) מותרת עד סמוך לכניסת השבת, אם צורכי השבת הוכנו בשבילו, או שיש מי שמכין עבורו את צורכי השבת. ולא נאסר אלא עשיית מלאכה⁵⁰.

בעל מכולת עד איזה שעה רשאי למכור ביום שישי?

חניות המוכרות מזון, מותר להם למכור עד קרוב לזמן הדלקת הנרות, משום שדברי מאכל ומשתה הם מכלל צורכי השבת, אך צריך שיהיו אחרים שייכנו עבורם את צורכי השבת⁵¹. אולם יש להקפיד לסגור את החנויות בזמן מוקדם מספיק כדי שהמוכר יוכל לחזור לביתו ולהתכונן לשבת ללא חשש חילול שבת.

התקלקל המזגן האם מותר לתקנו ביום שישי סמוך לשבת?

מי שאירע בביתו קצר חשמלי או התקלקל לו מכשיר חשמלי הנצרך לו לשבת, או להכנות לשבת (כגון תנור, מקרר או פלטה), מותר לו לתקן אפילו על ידי בעל מקצוע, כיוון שניכר שזהו לכבוד שבת, ובלבד שלא יבואו בעל הבית והפועל לחשש חילול שבת⁵².

האם מותר לכתוב חידושי תורה סמוך לשבת?

מותר לכתוב חידושי תורה שהתחדשו לו בדרך לימודו, אבל סופר הכותב בשכר, כגון סופר סת"ם, מגיהים, עורכים לשוניים וכדומה, אינם רשאים לכתוב או לעסוק במלאכה זו, מזמן מנחה קטנה והלאה⁵³.

37 שו"ע סי' רפ"ה סעיף ב.
38 שו"ע סימן רפ"ה סעיף ז, ובמשנ"ב שם.
39 שו"ע סימן רמ"ט סעיף ב.
40 ביה"ט שם ד"ה שאינו רגיל
41 שו"ע שם, ואם קובע לסעודה שיש בה ג"כ משתה כתב הט"ז דאסור כל היום.
42 משנ"ב שם ס"ק יז.
43 רמ"א שם.
44 רמ"א שם, ומשנ"ב ס"ק יב.
45 מהרש"ל בש"ש פ"ז דב"ק סי' לו.
46 משנ"ב שם ס"ק ט.
47 אחרונים.
48 משנ"ב שם ס"ק יג.
49 שו"ע סימן רנ"א סעיף א.
50 משנ"ב שם ס"ק א.
51 משנ"ב שם ס"ק ה, וכל המלאכות המותרות בערב פסח ובחול המועד כגון דבר האבד, צרכי רבים, צורך רפואה אפי' במיוחד בעלמא, ומותרות בער"ש.
52 שו"ע שם סעיף ב.
53 שו"ע סימן רנ"א סעיף ב.

19 שו"ע י"ד סימן ש"פ סעיף כב.
20 רמ"א סי' רנ"א סעיף ב.
21 משנ"ב שם ס"ק ז.
22 משנ"ב סימן רס ס"ק ו.
23 רמ"א שם, ומשנ"ב שם ס"ק ח.
24 משנ"ב שם ס"ק ו.
25 שו"ע סי' רס"ב סעיף ב.
26 משנ"ב סי' רס"ב ס"ק ה.
27 משנ"ב סי' רמ"ב ס"ק ב.
28 משנ"ב סימן רפ"ה ס"ק ח.
29 שו"ע סי' רפ"ה סעיף ד.
30 יב"א ח"ו או"ח סימן ל.
31 משנ"ב סי' רפ"ה ס"ק ב, ו.
32 משנ"ב סי' רפ"ה ס"ק בשם מעשה רב.
33 משנ"ב סי' רפ"ה ס"ק ו, ושעה"צ יא.
34 משנת חסידים (מסכת יום השישי פ"ד אות א)
35 הרדב"ז (ח"ג סי' תתקס"ד)
36 שערי תשובה סי' רפ"ה אות ג.